

Jane Eure äititekstinä ja äidin tekstinä Wintersonilla

Joonas Sääntti: **Jeanette Winterson** *Ei appelsiini ole ainoa hedelmä*, Bazar 2007, suom. Raija Mattila

Englantilaisesta Jeanette Wintersonista on kahden vuosikymmenen aikana tullut eräs kansainvälisesti tunnetuimmista nykykirjailijoista. Wintersonin teksteille on ominaista kulttuuristen tarinoiden ja myyttien uudelleenkirjoittaminen ovelan feminiinistä/feministisestä vinkkelistä, jossa korostuvat usein groteski liioittelu ja parodisuus. Tässä mielessä hänen romaaninsa tuovat mieleen parikymmentä vuotta vanhemmat Angela Carterin ja Margaret Atwoodin.

Wintersonin esikoinen *Ei appelsiini ole ainoa hedelmä* (Oranges are not the only fruit, 1985) ilmestyi suomennettuna vasta 2007, vaikka se lienee edelleen tekijänsä tunnetuin romaani. Sen ilmeisimmät intertekstit ovat Raamattu – romaanin luvut on nimetty Raamatun kirjojen mukaan – ja Graalin etsintää kuvaavat ritariromanssit. Tässä kirjoituksessa kiinnitän huomion englantilaiseen klassikkoromaaniin, joka mainitaan teoksessa pariin otteeseen.

Omaelämäkerralliseksi kehitysromaaniksi kuvailtu *Ei appelsiini ole ainoa hedelmä* kertoo nuoren tytön kasvusta pohjoisenglantilaisessa pikkukaupungissa. Teoksen keskeisistä teemoista toinen keskittyy minä-kertojan (Jeanette) lesbolaisen ensirakkauden ja sen uskonnollisessa pienyhteisössä saaman tuomion ympärille. Esimerkiksi Isabel Gamallon mielestä romaani on ”lesbian Bildungsroman”. Toinen liittyy äidin ja tyttären väliseen suhteeseen.

Tiukan uskonnolliselle ja konservatiiviselle äidille maailman rajat ovat selkeän kaksinaipaisesti määrättyjä, kuten romaanin ensimmäisellä sivulla kerrotaan.

Vihollisia olivat:

Paholainen (monissa muodoissaan)

Naapuri

Seksi (monissa muodoissaan)

Etanat

Ystäviä olivat:

Jumala

Meidän koira

Madge-täti

Charlotte Brontën romaanit

Etanasyötit **Charlotte Brontën**romaanit kuuluvat siis äidin maailmankuvassa oman maailman rajojen sisälle.

Ne toimivat myös kristillisen kasvatuksen opetusvälineenä. *Jane Eyre* (Kotiopettajattaren romaani) on ainoa ei-uskonnollinen kirja, jota äiti lukee Jeanettelle.

Jane Eyre oli kotiopettajatar, joka rakastui synkkämieliseen ja arvaamattomaan työnantajansa, linnanherra Rochesteriin. Jane saa selville, että Rochester on edelleen naimisissa ullakkohuoneeseen lukitun hysteerisen naisen kanssa, ja jättää rakastajansa ettei sortuisi kaksinnaimisen syntiin.

Wintersonin romaanissa Jeanette muistelee kirjaa maatessaan sairaalan lastenosastolla.

[...]äiti tökkäisi minua, laski kirjeensä yöpöydälle ja tyhjensi valtavasti kassillisen appelsiineja kulhoon vesikannuni viereen. Hymyilin vaisusti toivoen että saisin häneltä tukea, mutta hän vain taputti minua pääläelle ja purjehti tiehensä. Olin siis yksin. Ajattelin Jane Eyreä, joka oli kohdannut monta koettelemusta ja oli aina urhea. Äiti luki minulle sitä kirjaa ollessaan surullinen, se kuulemma antoi hänelle rohkeutta." (44.)

Jane Eyre edusti pitkälti viktoriaanista naisihanetta. Hahmossa korostui sopeutuminen, passiivisuus ja ennen kaikkea vaatimattomuus. Pidättyväinen, ahkera ja periaatteellinen Jane saavutti lopulta onnensa hyveellisten ratkaisujensa kautta, kärsittyään toki ensin sankarittarelle sopivan määrän vääriä syytöksiä ja seurapiirimaailman ylenkatsetta.

Klassikkoteksteinä Brontën sisarten romaanit kuuluvat kirjallisuuden tenttikirjoihin, mutta kuluvat edelleen myös kirjallisuudesta innostuneiden yläaste- ja lukioikäisten tyttöjen käsissä. Ne ovat sekä maailmankirjallisuutta että nuortenkirjallisuutta. Naiskirjailijoiden keskuudessa Jane Eyre on myös ollut kaikkein suosituimpia uudelleenkirjoituksen kohteita. Tunnetuin esimerkki on Jean Rhysin Siintää Sargassomeri, joka kirjoittaa Brontën tarinan uudestaan ensimmäisen vaimon näkökulmasta.

Brontën pysyvistä viehätysten feministisessä tutkimuksessa todistaa tarve palata Jane Eyreen. Romaani on tarjonnut esimerkkejä silloin kun tutkimus analysoi naiskuvan negatiivisia piirteitä (**Gilbert & Gubarin** klassikkotutkimuksen "*madwoman in the attic*" on tietysti Rochesterin vaimo); silloin kun se haki erillistä naiskirjallisuuden poetiikkaa ja feminiinisiä myyttejä; ja edelleen jälkistrukturalismin ja postmodernismin valta-aikana, kun tekstin rivien väliin on luettu karnevalismia ja erilaisia naisidentiteetin sirpaloitumisia.

Feministinen tutkimus on hyödyntänyt runsaasti ajatusta matrilinearisuudesta, naiskirjallisuuden teemojen periytyemisestä ja kertautumisesta. Virginia Woolfin kuuluisan luonnehdinnan mukaan naiskirjailija "ajattelee äitiensä kautta". Jane Eyre on ehdottomasti eräänlainen "äititeksti": toisille tukahduttava, toisille vahvistava, mutta joka tapauksessa kiehtova ja jatkuvia uudelleentulkintoja kutsuva.

Wintersonin romaanissa pienelle Jeanettelle ääneen lukeva äiti muokkaa Jane Eyren loppuratkaisua. Hänen versiossaan Jane meneekin naimisiin hurskaan St. John Riversin kanssa ja he lähtevät Intiaan lähetystyöhön.

“Miksi sinä otit isän mieheksesi?”

Äiti katsoi minua tiukasti.

“Älä ole hoopo.”

“En minä ole hoopo.”

“Ei sinua voinut ilmankaan jättää, ja hän on sitä paitsi kunnan mies, vaikkei mitään numeroa tee itsestään. Älä sinä murehdi, sinut on pyhitetty Herralle, minä ilmoitin sinut lähetysskouluun heti kun olit tullut meille. Muista Jane Eyreä ja St. John Riversiä.” Hänen silmiinsä tuli etäinen katse.

Muistinhan minä, mutta äiti sen sijaan ei tiennyt, että minä tiesin hänen kirjoittaneen kirjan lopun uudestaan. Kotiopettajattaren romaani oli hänen lempikirjansa Raamatun ohella, ja kun olin aivan pieni, hän luki sitä minulle kerta toisensa jälkeen. Itse en osannut lukea, mutta tiesin missä kohtaa sivuja piti kääntää. Myöhemmin, lukutaitoisena ja uteliaana, päätin lukea kirjan itse. Eräänlainen nostalginen toivioiretki. Sinä kauhistavana päivänä kirjaston peränurkassa sain tietää, että Jane ei naikaan St. Johnia vaan palaa herra Rochesterin luo. Se oli kuin se päivä, jolloin korttipakkaa etsiessäni löysin omat adoptiopaperini. En ole sen koommin pelannut korttia enkä sen koommin lukenut Kotiopettajattaren romaania. (102.)

Äidin muokkaama loppuratkaisu ei herättänyt Jeanetessa kysymyksiä, sillä se sopi Brontën tekstin logiikkaan. On täysin kuviteltavissa, että Jane valitsisi pappismiehen ja tämän mukana aktiivisen elämän uskonnollisen tehtävän nimissä. Brontënsä lukeneet muistavat, että oikeassa versiossa tarina vaati onnelliseen loppuun saapuakseen hyvin keinotekoiselta tuntuvalta käänteeltä: hullu vaimo tuhoutuu aloittamassaan tulipalossa ja Rochester sokeutuu, mikä mahdollistaa Janen paluun tämän luokse hoitajana ja samalla enemmän “tasavertaisena” elinkumppanina.

Äidin muokkaama versio perustuu sekä hänen omalle elämäntarinalleen että fantasiaoilleen. Hän ehkä hakee sen avulla vahvistusta tulkinnoilleen menneestä elämästään. Hän on kertonut tyttärelleen romanttisesta nuoruudenseikkailustaan Pariisissa, jossa hän oli toiminut opettajana. Äiti oli lopulta torjunut kihelmöintiä aiheuttavan Pierren (Rochester), mutta St. Johnin hahmossa äiti näkee seurakuntansa ihaillun lähetyssaarnaajan (pastori Spratt). Äiti on alkanut uskoa paranneltuun versioon ja unohtanut kiistelevän osan tekstistä. Näin naiskirjallisuuden äititekstistä on tullut hyvin kirjaimellisesti äidin tekstiä. Jeanetelle se on teksti, josta hänen täytyy vapautua voidakseen määrittellä itsensä ja maailman uudelleen omilla ehdoillaan.

Jane / Jeanette: jo nimien läheisyys kutsuu vertailemaan hahmoja. Jeanette on adoptiolapsi, ja yllä siteeratussa otteessa tämän paljastumisen aiheuttama shokki rinnastuu Jane Eyren oikean loppuratkaisun löytämiseen. Kertoo kauhistuttavaa ilmeisesti äidin kahden valheen paljastuminen, mutta lukijalle kohta vihjaa myös kahden romaanihahmon yhteydestä.

Jane Eyre, kuten niin monet viktorianisen kehitysromaanin sankarittaret, oli orpo. Jeanet-

te on äidille "lahja Jumalalta", kasvatuksen avulla muokattavaksi brontëlaiseksi sankaritariksi. Jeanettesta tulee kuitenkin uudestaan orpo hänen tunnustaessaan epäsovinnaisen rakkautensa ja kieltäytyessään luovuttamasta sitä. Tällöin äiti kieltää hänet ja Jeanette lähtee, kuten kirjallinen esikuvansa, yksin maailmalle.

P.S. Wintersonin ja Jane Eyren googlettaminen tuotti viitteen akateemiseen artikkeliin, jossa sankarittarien intertekstuaalista suhdetta käsitellään ilmeisesti tarkemmin. Asiasta kiinnostuneille siis: Keryn Carter, "The Consuming Fruit: 'Oranges', Demons and Daughters". Critique 40, No. 1 (Fall 1998).